

İNSAN VE SOSYAL TEORİ (Normatif Bir Değerlendirme Denemesi)

Recep SEYMEN*

ÖZET

Batı'da sosyal değişimin temel dinamiğini aydın elitlerin ürettiği, sosyal teori oluşturmuştur. İktisadi, siyasi ve idari boyutları olan sosyal teorinin amacı, bünyesinde 'insan tabiatı' adı altında varsayım olarak bulundurduğu insan tipini üretmektir. Başka bir deyişle sosyal teori yalnızca sosyal gerçeği açıklamamakta, onu üretmektedir de. Batı kendi insan tipini üretmekle kalmamakta, bu tipi diğer ülkelere ihraç etmektedir. (gerektiğinde zor kullanarak)

ABSTRACT

Social theory created by intellectual elites, has been main factor for social change in Western Countries.

Social theory having economics, political and administrative dimensions and assuming certain typ of human nature has been creating certain typ of social structure and man. It does not only explain social reality but also creates it. In addition, certain typ of social structure and man are exported by Western World to others.

GİRİŞ

Genel kanaatin aksine Batı'da sosyal değişme, yeni bir insan tipinin üretilmesi maksadıyla, sosyal teori tarafından yapılagelmiş, bu

*Pof. Dr., İ.Ü. İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.

değişmenin arkasında aydın elitler başlıca rolü oynamışlardır. Aydın elitlerin oluşturduğu sosyal teori; iktisadi, siyasi ve idari olmak üzere üç boyutlu olup, kendi içinde, oluşturduğu dönem şartlarına göre tutarlı bir bütün arz etmiştir. Başka bir deyişle sosyal teorinin politik, iktisadi ve idari yönleri aynı insan anlayışı etrafında birbirlerini desteklemiş, tutarlı bir bütün oluşturmuşlardır.

Sosyal teori bir insan tipi meydana getirmiş ve bu insan tipine göre kavramsal çerçevesini oluşturmuş; sosyal olayı bu çerçeve içinde algılayarak sosyal değişmeyi gerçekleştirmiştir. Bu açıdan, teorinin insana fazla, yüklenmesi ve onu hegemonyası altına alması söz konusudur. Bir insan tipi ortaya çıkartmakla yetinmeyen teori, ona yeni boyutlar vermeye çalışmış, bunu gerçekleştirebilmek için maddi ve müessesesevi şartlar teorinin bizzat kendisi tarafından hazırlanmıştır. Bu anlamda batı tarihi, sosyal teorinin ve buna bağlı olarak insan tipinin değişiminin tarihidir.

Değişimi gerçekleştiren aydınlar, oluşturdukları ideolojik kalıplar içine kendileri bizzat girmemişlerdir. Çünkü değişimi gerçekleştirmek, yeni insan tipini üretmek için sosyal teori zaten yeterli bir araç olmuştur. Bu noktada şunu söylemek mümkündür: Batı'da sınıfların birbirlerine karşı yapmış olduğu savaşlar, devrimler, aslında insanların kendilerini yeniden üretmeye kalkan, kendilerini inkar eden yeni sosyal teoriye karşı topyekun baş kaldırıştır.

Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki; sosyal değişimin arkasında teknolojik değişmeleri gören anlayışlar, teknolojik gelişmelerin arkasında yine teknolojik gelişmeler olduğunu, teknolojik gelişmelerin yalnızca sosyal teorinin uygulanabilirliğini mümkün kıldığını, bir araç olmaktan başka, sosyal değişmeyi etkileyen bir fonksiyonu olmadığı noktasını ihmal etmemişlerdir. Dolayısıyla bu çalışmanın bakış açısına göre, her sosyal teori bir insan tabiatı teorisi ve sosyal teorinin gelişiminin incelenmesi, batıdaki değişmeleri anlamak veya araştırmak için yeterlidir.

A- Hıristiyanlık ve İnsan

Batıdaki insan anlayışları içinde kronolojik açıdan ilk incelenebilecek; Hıristiyanlığın insan anlayışıdır. Konuyu kronolojik olarak incelememizin nedeni, sosyal teorinin kendi içinde olan

dinamiğidir. Teorik yapıdaki değişme, karşılıklı etki tepki mantığı içinde oluşmuştur, dolayısıyla kronolojik inceleme, olayı daha net bir şekilde ortaya koymamıza yardım edecektir.

Hıristiyan insan anlayışının ilk dikkat çeken noktası, saflığını koruyamamış bir doktrin veya sosyal teori haline getirilişinde dikkat çeker.

“Kilisenin ilk zamanlarında Hıristiyanlık, işin içine eski Yunan düşüncesini, Platon’un mutlak gerçek olan “saf ruh” kavramını alarak kendi yapısına yerleştirdi ve bir doktrin oluşturdu, Hıristiyanlık saf halini bozarak oluşturduğu bu yapıyı sürekli olarak muhafaza etti”. (Stevenson, 1987, 46)

Eski Yunan düşüncesinin Hıristiyanlığın yapısına girmesi, sosyal teoriyi, sosyal olayı ve insanı üretme çabası sürecini başlatacak hatta bu süreci günümüze kadar getirecektir. Bu anlamda batılıların hala Platon’un çocukları olduğunu iddia etmek, herhalde yanlış olmaz.

Bunun yanında Hıristiyanlık, ölümden sonra da yaşamın olduğu inancını muhafaza etmiş; fakat ölümden sonra yaşamın fiziki değil, ruhsal olacağı yine Platon’un etkisiyle kabul görmüştür. Mesela St. Paul insanların öldükten sonra ruhsal varlıklar olarak yaşayacağını belirtmektedir. (Stevenson, 1987, 46-7) Bunun yanında Hıristiyanlık yeni yorumundan (New Testamat) “God” ’ın Jesus’ta kendini onun kimliğine bürünerek gösterdiğini, Jesus’ın “God” olduğunu belirterek insanlararası hiyerarşi ve yarışma düşüncelerinin tohumlarını atmış, sosyal doktrinin sosyal olayı yönlendirmesi hadisesini ve elitçi yapısını daha açık hale getirmiştir. Kendi saflığını koruyamayan Hıristiyanlık, kendini doktrin haline getirirken kendi içinde tutarsızlığa düşmüştür. Tanrı’nın kendisinde baba, oğul ve kutsal ruh şeklinde üç boyutlu olduğunu belirterek, kendi saf bozulmamış haline döneceği yerde, hiyerarşi ve yarışmaya dayalı bir toplum yapısı oluşturmaya çalışmıştır.

Hıristiyanlığın yukarıdaki doktriner yönü yanında, saf olan yönünden de bazı anlayışları muhafaza ettiği söylenebilir. Mesela, insanın “God”ı tam olarak anlayamayacağı, inancın önemli olduğu belirtilmektedir. Ayrıca insanın tam olarak özgür olduğunu söylemektedir. Benzer şekilde, God’ın insanı kendi halifesi olarak yarattığını, insanın yoldan çıktığında tekrar “God”ın bağışlamasıyla onun yoluna girebileceğini belirtmektedir.

Bu çalışmanın genişliği Ortaçağ döneminin zihniyet yapısını, dönemin sosyal teorik gelişmelerini incelemeye uygun olmamasına rağmen, bu dönemde sosyal teorinin fazla bir dinamizm arz etmediğini, en azından sonuçlarının 17.asra kadar görülmediğini söylemek gerekir.

B- Günümüz Teorik Temelleri

17. asırla beraber başlayan yeni teorik sürecin temelini liberalizm teşkil eder. Bu anlayışa göre, insanlar birbirlerinden izole edilmiş, birbirleriyle ilişkileri gerekli olmayan bireylerden veya atomlardan ibarettir.

Felsefi planda bu anlayış Descartes’le beraber başlar, buna göre “bilgi” her ferdin kendisinin ve kendi başına elde ettiği bir yapıdır ve sosyal oyunun kuralı da her ferde kendi projesini gerçekleştirme şansını vermek şeklinde olmalıdır. Bu anlayış, bilim felsefesi açısından rasyonel ve amprik olmak üzere iki ayrı yaklaşımı doğurmuş, fakat her iki yaklaşım da bilginin sosyo ön şartı olmadığında birleşmişlerdir.

Amprik anlayış, pozitivism olarak bilinmektedir. Buna göre bilginin temeli deneydir, dolayısıyla bilim felsefesinin görevi, deneyden genellemeler yapabilecek formülleri ortaya çıkarmak olacaktır. Burada yukarıda da belirtildiği gibi bilginin atomistik olduğu farz edilmekte, doğru ilmi bilginin “reductionist” olması gerektiği üstü kapalı belirtilmektedir.

Pozitivizmin diğer bir iddiası da, bilginin objektifliği hususudur. Bilginin araştırmayı yapan kişinin sübjektif değerlerinden arınmış şekilde elde edilebileceğini iddia etmektedir. (Jaggar, 1983, 355-358) Günümüzde her iki yaklaşımın; test edilebilirlik veya yanlılanabilirlik ve geliştirilmiş bulunan yeni paradigma neticesinde özellikle bilginin objektifliği konusundaki iddiaları sarsıntıya uğramıştır.

Liberal felsefi düşünce asıl sonuçlarını sosyal teori üzerinde göstermiş, siyasi ve iktisadi liberalizmin doğmasına yol açmıştır. Siyasi ve iktisadi liberalizmin üretmeye çalıştığı insan tipi aslında aynıdır. Bu iki anlayışta da insanlar yaşamak için birbirleriyle yarış eden, yıkıcı yönleri ağır basan egoist yaratıklardır.

Bu düşüncenin en güzel temsilcisi politik liberalizmin temsilcilerinden Hobbs’tur. Hobbes’e göre insanların tabii durumu

gerçekten içler acısıdır, tabii halde her şey karışıklık, düzensizlik arz eder. Bu durum “insan insanın kurdudur” şeklinde ifade edilmiştir. Hobbes’e göre, insanlar bu düzensizliğe bir son vermek için tabii hak ve yetkilerini tek bir kişiye (krala) bir daha geri almamak üzere devretmişlerdir. Aslında Hobbes’un yapmak istediği, zamanın İngiltere’sinde (1650’ler) tek kişinin hakimiyetine teorik bir zemin hazırlayarak onu meşrulaştırmaktır. Siyasi liberalizmin teorik temellerini hazırlayan diğer bir teorist Locke’tur. O da zamanın İngiltere’sinin politik yapısının teorik temellerini hazırlamak ve meşrulaştırmakla meşguldür.

Locke, insan tabiatı konusunda iyimserdir. Ona göre tabii toplumda aslında her şey mükemmel şekilde işlemekte, insanlar özgür ve aynı zamanda eşit bir durumda bulunmaktadır. Doğal toplumun kanunları mükemmel bir şekilde işlemektedir.

“Doğal durum, kendi doğal kanunlarına sahiptir, bu tabii kanun herkese eşit ve özgür olduğunu öğretmekte, kimse kimseyi rahatsız etmemekte, başkasının hayatına, sağlığına, özgürlüğüne ve malına tecavüz edilmemektedir.” (Locke, 1980, 9)

Fakat tabii, halin mükemmelliğine rağmen, bazı problemleri de vardır. Bunlar istisnai haller olmasına rağmen ortaya çıkardığı meseleler önemlidir. Bu durumun sonucu olarak Tanrı, sivil hükümeti bu olumsuzlukları önlemek için ortaya koymuştur:

“God insanın şiddet kullanımını sınırlandırmak için hükümeti görevlendirdi, sivil hükümet doğal halin bazı olumsuz yönlerini gidermek için çok uygundur, bu doğal hal mükemmel olmasına rağmen” (Locke, 1980, 10-11)

Bütün bunların yanında sivil bir toplum oluşturmak herkes için iyi olacaktır, tabii halin eksikliklerinin giderilmesinde herkesin faydası vardır:

“Kendi başımıza kaldığımızda bütün ihtiyaçlarımızı karşılayacak kadar yeterli değiliz, yalnız başımıza yaşadığımız zaman husule gelen bu eksiklik ve olumsuzlukları giderebilmek için tabii olarak başkalarıyla yardımlaşma ve meseleleri birlikte çözme yollarını ararız, bu neden politik toplumun oluşmasında ilk harekete geçirici dinamik olmuştur” (Locke, 1980, 13).

Fakat Locke göre, tabii halin olumsuz yönlerini ve eksikliklerini gidermek için oluşturulan sivil veya politik toplumda insanlar haklarının ve tabii yetkilerinin hepsini hükümete devretmişlerdir, kendilerinde muhafaza ettikleri hak ve yetkilerine karşı hükümetin yapabileceği bir şey yoktur. Hükümet bu haklara dokunmaya kalktığı zaman kişiye, hükümetin otoritesini tanımama ve ona karşı mücadele hakkı doğar. Hükümetin dokunamayacağı hakların başında; mülkiyet hakkı, yaşam hakkı vs. gibi haklar gelir. Siyasi liberalizm temeline dayalı ülkelerde ve özellikle ABD’de Locke siyasi liberalizmin kalkış ve varış noktasıdır.

Felsefi düşünce nasıl ki sosyal olayı siyasi, idari ve iktisadi olarak üç boyutlu hale getirmişse, felsefi liberalizm de politik liberalizmin akabinde iktisadi liberalizmi ortaya çıkarmıştır. İktisadi liberalizmin en büyük temsilcisi tabii olarak büyük filozof Adam Smith’dır. Smith, iktisadi liberalizmi savunurken, tabii ki kafasının arkasında oluşturmak istediği bir toplum modeli vardı. Kapitalizmin bugünkü kendi insanına sağladığı refah seviyesini düşündüğümüzde, Smith’in aşağıdaki satırlarını okuyunca hayretler içerisinde kalmamak mümkün değil:

“Girişimci kendi çıkarı doğrultusunda hareket ettiğinde, görünmez elin işlemesi sonucu kişinin niyetlendiği sonuçtan farklı bir sonuçta verecektir. Kişi kendi çıkarı peşinde koştuğu zaman topluma olan faydası, topluma direk olarak faydalı olma amacı doğrultusunda hareket edeceği durumundakinden daha fazla olacaktır, eğer devlet kişilere karışır onların sermayelerini nasıl bir şekilde kullanacağını belirlerse, bu aptalca, gereksiz bir hareket olacak, devletin güç veya otorite gösterisinden başka bir yararı olmayacaktır.” (Smith, 1970, 111)

Aslında A. Smith’in gayesi, kainatta var olan denge ve ahengi insan-insan ilişkisi içinde sağlamaktır. Bu açıdan, yarışma ve hiyerarşi bu durumun gerçekleşmesinde bir araçtır. Asıl ulaşılmak istenen toplum yapısı yarışma ve hiyerarşinin anlamını kaybettiği bir yapı mıdır? T. Lowi’nin de belirttiği gibi “Milletlerin Zenginliği” aslında serbest rekabetin bir araştırması olmaktan çok, iş bölümünün araştırmasıdır. (Lowi, 1979, 7)

Konuya bu açıdan baktığımızda, A. Smith’in görmek ve üretmek istediği toplum yapısı ile bu toplum yapısına ulaştıracak (yarışmacı) toplum yapısı birbirinden farklıdır. Acaba, Hıristiyan bir dünyaya Hıristiyan olmayan bir dünya vasıtası ile mi ulaşılmak istenmektedir? Günahkar doğan insanın bundan arınması olayı mı söz konusudur?

Modern endüstri toplumu halen Smith'in dünyasını anlamakla meşguldür ve modern toplumun bir tanımı da görünmez eli mümkün oldukça görülür hale getirmektir. (Lowi, 1979). Rasyonel insanlar görünmez eli görüp tanıdıkça Smith'in dünyasının gerçek bir ferdi olacaklardır.

Smith'in filozofluğundan şüphe edilmez, fakat kainatta var olan denge ve ahengi insan insan ilişkisinde de temin etmeğe çalışmak niye? İnsan da kainatın bir cüz'ü olduğuna göre bu denge kendiliğinden zaten sağlanmayacak mı? Aslında Smith'in söylemek istediği de bundan farklı değil, sağlanacak fakat yarışma sürecinden geçip günah çıkardıktan sonra.

Smith için sistem bir araçtır, üretilmek istenen sistem değil bizzat insanın kendisidir. Kapitalizmin iktisadi yönü hakkında (yarışma) ortodoks değildir, bunun sonucu olarak daha sonra idari kapitalizmi (administrative capitalism) Smith'in verimli ve rasyonel dünyasına oturtmak zor olmayacaktır. Bu yönüyle A. Smith, Ricardo'dan daha derin ve geniş muhtevaya sahiptir. Ricardo sisteme takılmıştır, sistemin araç yönünü unutmuş, insanın tabiatı yerine, iktisadi kapitalizmin tabiatını araştırmıştır. Bunun sonucu olarak sistemini yaşatamamıştır. Rasyonelliğin de insan yaratığı olduğunu; aynı felsefenin devleti rasyonel bir şekilde piyasa mekanizması içine sokacağını düşünmemiş veya en azından rasyonellik ilkesinin arkasında bir takım irrasyonel faktörlerin olduğunu görmemiştir. Ayrıca bu bağlamda onun Malthus'un nüfus teorisine takılması, rasyonelliğin arkasında yatan irrasyonel dünyayı görmemesini engellemiştir.

Ricardo'nun sisteme takılması, sistemin arkasında yatan irrasyonel dünyayı görmemesi, sonuçları itibari ile yalnız kendisini değil, Marx'ı da aynı akibete uğratacaktır.

"O, üstadının metod ve tavırlarını benimsemiş ve onun daha muhafazakar yorumunu ona karşı kullanmaya çalışan yeni Hegelciydi.

Bunun yanında o, aynı zamanda Ricardo'nun takipçisiydi, yalnızca Ricardonun önermelerini kullanmakla kalmamış, teori sanatını Ricardo'dan öğrenmiş ve her teorik problemin hazırlanış ve çözümünde Ricardo'nun araçlarını kullanmıştır. Marx'ın bizzat kendisi bunları kabul etmiştir. Fakat Ricardo'nun bir çömezi olduğunu kabul etmez". (Schumpeter, 1950,22)

Marx'a göre insanlar birbirleriyle ve buldukları çevreyle diyalektik bir ilişki içinde bulunan varlıklardır ve insan bilgisinin insan ihtiyaçlarını karşılama gayesiyle üretildiğini ifade eder. Bilgi, insanın tabi çevresine hakimiyet kurmasının bir aracıdır ve üretim biçimlerinin doğrultusunda veya paralelinde gelişir. Bilgi tek bir kişinin elde edebileceği bir yapı değildir, o bir sosyal projedir ve sosyal olarak üretilir. Hiçbir zaman değer yargılarından bağımsız değildir, dünya bilgisi toplumun ilgisi ve çıkarı doğrultusunda tabi olarak sınırlandırılmıştır ve her çeşit bilgi üretim yapısı doğrultusunda gelişir. Doğru bilgi ancak ve ancak sınıfsız bir toplumda elde edilebilir. (Jaggar, 1983,360-365)

Bazı noktalarda gerçekten Marx'a katılmamak mümkün değil. Sınıf temeline dayalı hiyerarşik ve yarışmacı yapıya dayalı bir toplumda mutlak bilginin elde edilmesi mümkün değildir; hiyerarşi veya yarışma çember içine alınmış ferdin, bütün zaman ve mekana şamil bilgiyi elde edebilmesi mümkün müdür acaba? Marx'ın yukarıdaki fikirlerine dayanarak, kapitalizm öncesi sınıf temeline dayanmayan toplumlarda insanın objektif bilgiyi elde etmiş olduğu söylenebilir mi? Fakat Marx'ın anlattığı bilgi suni bir yapıdır, bunun sonucu olarak da bize bilginin realitesini açıklamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Marx'ın insanı tam anlamıyla kuşatabildiğini söylemek güçtür. Bundan dolayı o, sınıfsız toplumun insanını açıklamakta güdük ve kısır kalmış; Ricardo'dan hareket etmesine rağmen Ricardo'ya bile varamamıştır.

20. yüzyılın başlarına doğru, sosyal teorinin çabaları artık sonuçlarını vermeye başlamıştır. Üretilmek istenen insan tipi, artık yavaş yavaş ortalarda gözükmektedir, onun adı 'rasyonel adam' veya 'rasyonel "citizen"' dir. M. Weber'e de yalnız bu adamı ve onun oluşturduğu toplum tipini keşfetmek kalır. Rasyonellik kavramı da artık o kadar muğlak değildir, toplumlar veya toplum yapıları bu kavramın yardımıyla daha açık şekilde izah edilebilir olmuştur. Bu rasyonel tip de daha çok Protestanlığın hüküm sürdüğü memleketlerde görülmektedir. Fakat rasyonel adamın üretilmesinin yanında, teorinin irrasyonel yönleri de hissedilecektir. Görünmez eli daha görünür hale getirme görevi de, başlangıçta rasyonel olmadığından dolayı piyasadan kovulan devlete düşecektir. Rasyonel insanın irrasyonel yönlerinin keşfi ise Freud'a nasip olacaktır. Nasıl ki Weber'in rasyonel adamı keşfi, bürokratik ve

Taylorcu yapı altında sosyal teoriye yönetim boyutu kazandırmışsa, Freud da sosyal teoriye psikoloji boyutunu kazandıracaktır.

Weber rasyonellik kavramını, yargılı rasyonellik ve araçlandırılmış rasyonellik olarak iki şekilde incelemektedir. Bu doğrultuda değer yargısına dayanan rasyonel davranışı, şuurlu bir şekilde belli bir inancın yönlendirdiği ve planlı bir şekilde bu yargıya yönelik olarak yapılmış bir davranış olarak tanımlamaktadır. Araçlandırılmış rasyonel davranış ise bu tip davranışın sonuçları, araçları ve ikinci derecedeki sonuçları hesaplanarak yapılmış davranıştır. (Weber,1987)

Politik ve iktisadi liberalizmin üretmiş bulunduğu rasyonel insan tipinin oluşturmuş olduğu organizasyon tipi, özellikle işletme tipi organizasyonlarda hiyerarşik ve yarışmacı insan yapısıyla irrasyonel belirtiler göstermeye başladı. Organizasyon teorisi bu olayı ancak 1929'larda yaptığı Howtorne deneyleriyle yakalayabildi. (Blumberg, 1969) Taylorcu ve Weberci yapıları az da olsa gevşetilebildi, daha önemlisi rasyonelliğin önceden ulaşılmayan yeni boyutlarını üretebildi veya yakalayabildi (İnsan İlişkileri Ekolu).

Sosyal teorinin, rasyonel insanı üretme yolunda organizasyon boyutunun verdiği destekle yetinmesi beklenemezdi. Üretilmeye çalışılan insan tipinin irrasyonel yönlerinin keşfi, psiko-analiz adı altında Freud'la devam edecek, sosyal teori ve insan anlayışı yepyeni bir boyut kazanacaktır.

Freud, artık insanın sosyal varlığının dip köklerini, onun fiziksel ve kimyasal varlığında arar. Ona göre onun irrasyonel yönü sosyal varlığının kendisidir, rasyonelliğin köklerini zaman ve mekan boyutlarının dışına taşıma ona deterministlik bir yön vermenin zamanı gelmiştir. Artık her olayın kökeninde mental nedenler yatmaktadır, tabi mentalin arkasındaki dünya da fiziksel ve kimyasal bir dünyadır.

O, baskı altına alınmış nedenleri artık keşfetmiştir. Onun için yapılacak şey yalnızca olayı açıklamaktır. Bunun anlamı şudur: Hiç kimse hiçbir şeyi tesadüfen veya rastgele yapmamakta veya söylememekte; her şeyin nedeni insanın kafasında bulunmaktadır, bu belki de cüz'i iradenin (günlük anlamda) inkarıdır. Bu determinizm kendimizin seçtiğini veya kendi irademizle yaptığımız söylediğimiz zaman dahi işlemekte, böyle düşünmemizin veya o şekilde tercih etmemizin deterministlik kuralları bulunmaktadır.

Bu noktada Freud, Marx'la aynı fikirdedir. İkisinin de katıldığı nokta şudur: İnsanın şuuru rasyonel ve özgür değildir. Fakat bu mükemmelsizliğin nedenleri birinde sosyal iken diğerinde mentaldir. Freud'a göre maalesef biz sürekli olarak şuurlu değiliz (şuur öncesi, durum daha sonra şuurlu hale gelebilir). Beynimizin düzenli bilgiye sahip olmamızı engelleyen bir yapısı vardır.

Bir benzetme yapmak gerekirse, beyin bir buzdağı gibidir, onun sadece yüzeydeki erimiş kısmı anlaşılabilir durumdadır. Fakat asıl önemli olan insan dinamiğini oluşturan kısmın anlaşılabilmesidir. Bu bilinmeyen kısım, kişinin yaptığı şeyleri yönlendiren kısımdır da. Mesela insanı yönlendiren şuursuz arzular vardır, bunu kişi farketmez ve açıklayamaz. Freud, insan kafasında veya kişiliğinde üç temel yapı olduğunu söyler. Bunlar sırasıyla hemen tatmin edilmesi gereken ihtirasların bulunduğu "id", gerçek dış dünyayla ilgilenen ve id'le kendi arasındaki gerginliği gidermeye çalışan "ego" ve egonun özel bir bölümü olan şuurun ve sosyal normların bulunduğu "süperego"dur.

Freud modelinin dinamiğini, insiyaklar (güdü, instincts) oluşturur. Bunlar mental süreci harekete geçiren faktörlerdir. Bunlar beynin enerjisidir ve Freud'a göre bunların çoğu köken olarak şehavidir. Fakat Stevenson, Freud'un bütün insan davranışını bu tip faktörlere bağladığını düşünmenin çok kaba ve yanlış bir yorum olacağını düşünmektedir. (Stevenson, 71-101)

Freud'un filozofluğundan şüphe edilmez. Batı toplumu üzerine yapmış olduğu etkiyi düşünenecek olursak, Freud mantığı içinde Freud'un şuuraltını anlamak mümkündür. O insanın açıklamaktan çok, bir insan tipi üretmeye kalkmıştır. Ayrıca onun kendi şuuraltını, şuurlu bir şekilde oluşturduğu muhakkak. Onun etkileri halen tartışılabilir. Onun metodu hastalıkları tedavi etmekten çok, kendisi bir hastalık kaynağı olmuştur. Belki de sosyal planda Avrupa'da diktatörlüklerin hortlamasına yardım etmiştir. Freud benzeri bir modeli, Pareto "kalıntılar" "türevler" şeklinde toplumu açıklamak için kullanacaktır (Pareto, 1980). Aslında Freud ve Pareto modellerinin faşizmin doğmasına yardım ettiği iddia edilse bile, bu iki filozofu faşistlikle suçlamak haksızlık olur. Belki de batı bu iki filozofa çok şey borçludur.

Batının insanını tedavi etmek için kullandığı Freudyen modelin, bizzat kendisinin bir hastalık kaynağı olmaya başladığının tespiti, K. Poper tarafından yapılacaktır, bu kervanın içinde belki de büyük

filozoflar Einstein, Hayek, Kuhn da vardır. Umulur ki, Batı hastalığını tedavi edebilmek için üretilmiş bu yeni yöntemleri, sosyal planda bir hastalık haline getirip kendi dışındaki dünya adapte etmeye kalkmaz.

Ulaşılan nokta, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi anlayışından ve onun tek tek fertlerin yanında bütün toplumu analiz etmek için kullanılmasından başka bir şey değildir. Batının gerçekten toplum olarak Maslow anlamında kendini ispatlama ve hatta tamamlama aşamasına doğru bir süreç içine girdiğini söylemek mümkündür. Bu aynı zamanda yarışma ve hiyerarşi kalıplarının biraz daha gevşemesi anlamına gelir. Mesela bazı batılı düşünürler kendi toplumlarının aşağıdaki model çerçevesinde en üst aşamada olduğunu söyler.

1. Etkinlik konusunda araştırmacı kafasıyla verilen anlam.
2. Sosyal aktör tarafından verilen anlam.
3. Kültürel olarak gözlemlenen madde.
4. Gözlemlenen eşya (Argyris, 1989)

Bu modelde 4. basamak en yüksek düzeyi temsil eder; fakat 4. düzeyin yukarısında da bir düzey olabileceğini (kamil insan) şu ana kadar batı dünyası anlayabilmiş değildir.

Batı tam anlamıyla 4. düzeye ulaşır, hiyerarşi ve yarışma kalıplarını tamamen ortadan kaldırır (ki bu aynı zamanda ekonomik problemin halledilmesi anlamına gelir) batı sosyal teorisi gayesine ulaşmış olur; bunun sonucu teori makro düzeyden mikro düzeye hareket eder ve ideolojiler etkinliğini kaybeder. Buraya kadar bir mesele yok; fakat Batı kendi dışındaki dünyayı da aynı süreçten geçirmeye kalkarsa (mesela humanist ideolojiyi kullanarak), işte o zaman batı kronik olarak yakalandığı hastalığa tekrar yakalanmış olur. Yani kendi hastalığını tedavi etmek için kullanmış olduğu metodu bir hastalık haline getirmiş olur. Hastalığa yakalanmaması, kendini tamamlamış verimli insan tipinin bir üst düzeyine geçebilmesine, hiyerarşi ve yarışmanın insan üzerine yüklediği ağırlığı kaldırarak insanı bu kalıplardan kurtarmasına ve nihayet insan anlayışını değiştirerek insanın doğuş halinin zaten en üst düzey olduğunu, sosyalin fonksiyonunun onun aşağı düzeylere inmesini önlemek olabileceğini anlamasına bağlıdır.

Sonuç olarak normatif bir değerlendirme olan bu fantezi denemede şu nokta vurgulanmak istenmektedir: Batı da sosyal değişimin arka planında, iktisadi, siyasi ve idari boyutları olan sosyal teori ve teoriyi üreten aydın elitler bulunmaktadır. Bu elitlerin ve teorinin amacı, teorinin üzerine bina ettiği bir insan tipini üretmektir. Hıristiyanlık üretilmek istenen bu insanın önemli bir hususiyetini teşkil etmektedir. Hatta bu insan dinsiz olduğunu ifade etse bile. Bu bağlamda medeniyetler çatışmasından bahseden Hungtinton'a kızmamak gerekir. Hungtinton belkide bir gerçeği ifade etmektedir. Bizim insanımız, batıda üretilmiş sosyal teori tarafından dönüştürülmeye direnirse ne olacaktır? Çünkü batı bu dönüşümü yalnızca kendi insanın üzerinde gerçekleştirilmekte, aynı zamanda onu ihrac etmektedir. Peki bizim gibi ülkelerde sosyal bilimcilerin fonksiyonu nedir? Tekrar belirtmek istiyoruz ki bu bir denemedir. Vurgulanmak istenen noktayı ispatlayacak bilgi birikimine sahip olmadığımız gibi, bu denemenin hacmi de bunun için yeterli değildir. Yalnızca bilgi kırıntılarını kullanarak, bir ihtimali ortaya koymaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- Argyris, C. (1989). Reasoning, Learning and Action, Jasssey-Baas Publishers: San Francisca
- Jagar, A. (1983). Feminist Politics and Human Nature The Harester Press: Sussex.
- Hume, David (1962). On Human Nature and Understanding.
- Locke, J. (1983). A Letter Concerning Toleration, Hackett Publishing Company: Indianapolis
- Locke, J. (1980). Second Treatise of Government, Hackett Publishing Company: Indiana
- Lowi, T. (1979). The End of Liberalizm, Norton Company, New York.
- Manheim, K. (1985). Ideology and Utopia, Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Stevenson, L. (1987). Seven Theory of Human Nature, Oxford University Press: New York.
- Blumberg, P. (1969). Industrial Democracy, New York: Scholar Books.
- Harmon, M. M., and T.R. Mayer. (1986). Organization Theory for Public Administration. Boston: Little Brawn and Company.
- Hayek, F.A., (1967). Studies in Philisophy, Politics and Economics, Sussex: Bookprint Limited.
- Lange, O. (1970). Papers in Economies and Sociology. New York: Pergammon Press.
- Malthus, T. R. (1951). Principle of Political Economy, New York: Lithgraphing Corporation.
- Marshall, A. (1961). Principles of Economics, New York: The MacMillan Company.
- Masterworks of Economies. (1973). Digests of Marx: Capital. New York: McGraw-Hill Paperback.
- Pareto, V. (1968). The Rise and Fall of the Elites. Totova: The Bedminster Press.
- Pareto, V. (1971). Manual of Political Economy, New York: Augustus M. Kelley Publisher.
- Pareto, V. (1980). Compenrdium of General Sociology. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Pareto, V. (1984). Transformation of Democracy. New Burunswick: Transaction Books.
- Popper, K. (1960). The Poverty of Historicism. London: Routledge and Kegan Paul.
- Popper, K. (1966). The Open Society and Its Enemies. Princeton: Princeton University Press.
- Popper, K. (1983). Realism and the Aim of Science. Totowa: Rowman and Littlefield.